

УДК 355.433.4

Б. Д. Бородин

ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗГУРТОВАНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ПІДРОЗДІЛУ

Розглянуто проблемні аспекти оцінювання згуртованості військовослужбовців підрозділу, які характеризують повноту, достовірність та процедуру отримання інформації про міжособистісну взаємодію у процесі служби.

Ключові слова: морально-психологічний стан, згуртованість військовослужбовців, ступінь згуртованості, джерела особистої інформації, повнота та достовірність персональної інформації, сфери міжособистісної взаємодії, індекс згуртованості групи.

Постановка проблеми. У сучасних умовах особливої актуальності набула проблема згуртованості військових колективів. Традиційні підходи до єднання військовослужбовців на засадах “дружби і братства” виявилися не ефективними. Події останніх років показали наявність принципових суперечностей у думках, поглядах та діях, які призвели до фактів зради і сепаратистських дій. Складання Військової присяги для певної частини військовослужбовців та правоохоронців стало формальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Збройних Силах України для оцінки морально-психологічного стану особового складу застосовується низка методів та методик [5]. До числа таких методик належать методики, авторами яких є М. Й. Варій, Г. А. Давидов, Ю. А. Московчук. Оцінювання морально-психологічного стану особового складу за такими методиками передбачає оцінювання морально-етичного компонента через світогляд особистості та своєрідність її реагування на моральні й етичні аспекти фактів, подій, обставин відповідно до сформованих моральних цінностей. Серед критеріїв морально-психологічного стану як оцінюючого компонента зазначено рівень взаємовідносин у військовому колективі, який оцінюється шляхом визначення рівня згуртованості підрозділу самими військовослужбовцями. Такий суб'єктивний спосіб отримання інформації за певних умов може задовольнити командира підрозділу. Але при цьому виникає проблема повноти, достовірності та відповідності отриманої інформації.

Метою статті є аналіз проблемних аспектів оцінювання згуртованості військовослужбовців у військових підрозділах НГУ відповідно до основних сфер, в яких відбувається взаємодія між ними, та умов згуртування як одного з

факторів морально-психологічного стану військовослужбовців та підрозділів.

Виклад основного матеріалу. Командири всіх рівнів несуть відповідальність за виконання поставлених перед ними завдань, реалізація яких можлива за умов такої організації колективних дій, яка забезпечує досягнення визначеної командиром мети всіма без винятку підлеглими. Складність проблеми полягає в тому, що кожен військовослужбовець як самодостатня особистість і громадянин реалізує гарантовані Конституцією України права на вільний розвиток своєї особистості, на власну думку, свободу слова тощо. Відповідно робота командира з особовим складом ускладнюється в умовах принципових розбіжностей між підлеглими та несприйняття ними окремих поглядів, переконань, морально-етичних оцінок, поведінки тощо.

Управління соціальними процесами у військових колективах, до яких належить згуртування, передбачає своєчасне отримання командирами підрозділів об'єктивної інформації про морально-психологічний стан особового складу. Посадові обов'язки, викладені у Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України, вимагають від командирів підрозділів знання кожного підлеглого, зокрема, його військового звання, прізвища, імя та по батькові, числа, місяця і року народження, віросповідання, ділових якостей та морально-психологічного стану, захоплень, роду занять перед військовою службою, родинного стану, адреси батьків (рідних), успіхів і недоліків на службі та постійного ведення індивідуальної роботи з виховання [4]. Персональна інформація про підлеглих для командира підрозділу є підставою для оцінювання їх морально-психологічного стану.

Основними джерелами для отримання персональних даних про підлеглих є документи особових справ, особисте спілкування та спостереження за підлеглими, а також інформація, яка надходить від третіх осіб, – молодших командирів та співслужбовців. Кожне із джерел має свої недоліки, головним серед яких є рівень достовірності. Багаторічний досвід переконує, що в документально оформлених характеристиках, наприклад, рівень повноти, а відповідно й достовірності інформації складає не більше 70 відсотків. Командир підрозділу особисто спроможний наочно фіксувати дії невеликої кількості підлеглих. Достовірність інформації, яка надходить до командира про підлеглих від третіх осіб, може варіювати у межах від 0 до 80 відсотків.

Відсутність повноти, достовірності та своєчасності інформації не лише створює проблеми з її легітимністю, а й ускладнює виявлення, вивчення та аналіз соціально-психологічних зв'язків і процесів, від яких залежать результати колективних дій.

Поняття “групової згуртованості” [3] як один із процесів групової динаміки характеризує ступінь прихильності до групи її членів. У сфері військової діяльності “згуртованість” трактується не лише як злагоджені дії з досягнення мети, визначеної командиром, а й процес формування особливого типу зв'язків, які дозволяють перетворити підрозділ у

психологічну спільноту з відповідним рівнем спільного сприйняття принципово важливих для військовослужбовців явищ та процесів, таких, як держава, внутрішня та зовнішня політика, соціально-економічні відносини, національні та особисті інтереси тощо.

У процесі служби відбувається взаємодія у різних сферах службової та позаслужбової діяльності, яка може мати не лише згуртовуючий, а й роз'єднуючий характер. Факторами, що впливають на результати спільної діяльності, є мотиви, цілі, умови, місце, характер служби. Для оцінювання їх впливів на великі групи використовують різні соціологічні методи. Для малих груп (підрозділів) доцільними є соціометричні методи, які дозволяють з достатньою мірою достовірності отримувати інформацію не лише про стан відносин між членами групи, а й визначати стан згуртованості підрозділу у різних сферах взаємодії на параметричних засадах.

З практичної точки зору визначення стану згуртованості як складової морально-психологічного потенціалу вимагає таке.

По-перше, з'ясування, у яких сферах взаємодії, що і як (позитивно чи негативно) об'єднує або розмежовує військовослужбовців підрозділу.

Вивчення проблеми дає підстави систематизувати основні сфери взаємодії в умовах служби за факторами та характером впливу у вигляді табл. 1.

Т а б л и ц я 1

Сфера взаємодії	Фактори впливу	Характер впливу	Індекс згуртованості	Конструктивний (+) Деструктивний (-)
Спільна службова діяльність	Службове становище	Статутний – нестатутний		
Міжособистісні стосунки	Психологічна взаємність	Дружній – конфронтаційний		
Міжнаціональні відносини	Етнічна ідентифікація та міжнаціональні відносини	Толерантний – утискаючий		
Стосунки на засадах земляцтва	Групові інтереси, традиції, звичаї	Панування – підпорядкування		
Система морально-етичних цінностей	Пріоритети моральних цінностей	Моральний – аморальний		
Політико-ідеологічне середовище	Політичні, ідеологічні погляди, переконання	Патріотичний – деструктивний		
Соціально-економічні відносини	Соціальний, фінансовий стан	Фінансова зацікавленість – протистояння		
Мовне середовище	Пануюча мова спілкування та мовні пріоритети у групах	Толерантний – зневажливий		
Соціокультурний простір	Рівень освіти, культури, виховання	Розвиваючий – гальмуючий		
Дозвілля	Наявність індивідуальних та спільних інтересів, захоплень	Зацікавлюючий – примусовий		
Релігія	Наявність прибічників релігійних конфесій	Місіонерський – байдужий		
Міжвікові відносини	Вікові особливості, життєвий досвід	Допомога – примус		

Наведена таблиця допомагає зрозуміти, яка інформація потрібна керівникові для визначення ступеня та характеру взаємодії, і може стати вірогідною причиною згуртування (розмежування) осіб у групі.

По-друге, з'ясування ступеня та характеру згуртованості у визначених сферах взаємодії через визначення сприйняття членами групи один одного.

Ступінь згуртованості підрозділу на індексологічному рівні фахівці розраховують за прийнятою в соціометрії формулою [1]

$$Gg = \frac{\sum_{ij=1}^N (\sum_{ij=1}^N A_{ij}^+)}{\frac{1}{2} \cdot N(N-1)},$$

у якій Gg – взаємність у групі за результатами позитивних виборів, A_{ij}^+ – кількість позитивних взаємних виборів (зв'язків) у групі, N – кількість членів групи.

По-третє, застосування спрощеної, зручної й економічної процедури отримання та оброблення даних.

Обов'язковими вимогами до такої процедури є: персоніфікований спосіб отримання інформації, забезпечення її конфіденційності, матеріальне забезпечення бланками-матрицями,

кількісна обробка даних, визначення результатів на табличному та індексологічному рівнях.

Таким вимогам відповідає табличний спосіб отримання й оброблення даних, що передбачає побудову соціоматриці-таблиці, за допомогою якої узагальнюються результати.

Для підрозділу на підставі результатів, отриманих від окремих осіб, визначають загальну кількість позитивних та взаємних позитивних виборів, а також негативних та взаємних негативних виборів.

З метою спрощення і зручності визначення індексу групової згуртованості (ІЗ) у військовому підрозділі пропонується формула

$$ІЗ = \frac{R}{0,5n(n-1)},$$

у якій R – сума взаємних позитивних виборів, n – кількість членів групи, що брала участь у дослідженні. Отже,

$$ІЗ = \frac{32}{5 \times 9} = 0,71.$$

Індекс згуртованості обчислюється у межах від 0 до максимального значення 1. Для зручності рівень ІЗ можливо визначати і на оціночному рівні (від 1 до 5) (див. табл. 2).

Зразок соціоматриці для підрозділу

Оцініть, позитивний «+» чи негативний «-» характер має повсякденна взаємодія з п'ятьма наближеними до Вас членами групи у сфері <i>спільної службової діяльності</i>												
№	Список підрозділу	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Всього
1.	Авраменко А.В.		+	—						—	+	+2/2-
2.	Боднар Ю.П.	+			+							+2/0-
3.	Жупан О.К.	+	+		+							+3/0-
4.	Закеричний Р.П.	+	+				—	—				+2/2-
5.	Кизюн В.А.		+				+	+				+3/0-
6.	Кузьменко С.В.		+		—	+		+				+3/1-
7.	Маренич В.К.		+		+	+	+					+4/0-
8.	Никитюк Б.В.	+		—							+	+2/1-
9.	Ольжич М.Ф.	—										+0/1-
10.	Шустренко Я.Г.								+		+	+2/0-
Кількість позитивних «+» виборів		3	4	0	2	0	0	0	0	0	1	10
Кількість взаємних «++» виборів		1	2	0	1	2	2	2	1	0	2	13
Кількість негативних «-» виборів		0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2
Кількість взаємних «--» виборів		1	0	1	1	0	1	0	2	1	0	7
+	Позитивний вибір	—		Негативний вибір								
+	Позитивний взаємний вибір	—		Негативний взаємний вибір								
+		—										

Т а б л и ц я 2

Індекс групової згуртованості	Рівень групової згуртованості	Оцінка
0 – 0,50	Низький – переважання в групі осіб з негативним і взаємним негативним вибором	1
0,51 – 0,60	Критичний	2
0,61 – 0,80	Середній	3
0,81 – 0,90	Стабільний	4
0,91 – 1,0	Високий – абсолютна більшість членів групи позитивно сприймає інших або один одного	5

На підставі отриманої інформації можливо аналізувати кількісно-якісні параметри комунікативних зв'язків окремих осіб, а з урахуванням їх особистих якостей – колективний характер таких зв'язків у мікрогрупах.

Недоліком параметричної процедури є неможливість розкрити всі аспекти згуртованості підрозділу. Процедура дає змогу визначити лише найбільш суттєві зв'язки в конкретних сферах спільної взаємодії. Саме тому в ході аналізування отриманих результатів обов'язковому врахуванню підлягають певні фактори. Зокрема:

– у сфері спільної службової діяльності – згуртування може відбуватись як на статутних (конструктивних) засадах відповідно до вимог загальновійськових статутів, так і на нестатутних (деструктивних) засадах, що вимагає більш глибокого подальшого вивчення проблеми;

– у сфері міжособистісних відносин – ознакою проблеми, що потребує подальшого з'ясування, є наявність відносно великої чисельності дружніх малих груп, що не є ознакою загальної згуртованості;

– у сфері національних відносин – фактором розмежування можуть слугувати розбіжності соціального, політичного, мовного тощо характеру, у той час як у міжнаціональних відносинах ці фактори можуть бути об'єднуючими;

– вивчення угруповань на засадах земляцтва передбачає оцінку їхньої згуртованості не лише за ознаками спільного територіального походження, а й розбіжностей, що існують всередині територіальних громад, які вони представляють.

Оцінювання згуртування у сфері моральних цінностей ускладнюється тим, що потребує принципово важливих і максимально однозначних критеріїв. Аналогічний підхід стосується різноманіття політичних поглядів та переконань, які з практичної точки зору доцільно розподіляти за ознаками консолідації та конфронтації.

Особливий інтерес становить сфера соціально-економічних інтересів, згуртування

в якій може здійснюватися на законних засадах, а також у сфері протиправних дій.

Висновки

Таким чином, розглянуті проблемні аспекти визначення стану згуртованості військового підрозділу у різних сферах міжособистісної взаємодії мають як науковий, так і практичний характер. Запропонований варіант оцінювання згуртованості військових підрозділів можна розглядати як один із можливих інструментів для періодичного використання командирами (без спеціальної підготовки) у короткий термін для отримання достатньою мірою об'єктивної інформації про зміни в одному з принципово важливих процесів групової динаміки та існуючі проблеми у цій сфері з метою своєчасного й адекватного реагування на них.

Список використаних джерел

1. Морено, Я. Л. Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе [Текст] / Я. Л. Морено ; пер. с англ. А. Боковой. – Москва : Академический Проект, 2001.
2. Методики социально-психологической диагностики личности и группы [Текст] / Б. В. Васильев, Г. М. Парсаданов, С. П. Соловьев. – Москва : Front Cover, 1990. – 217 с.
3. Словник української мови [Текст] : [в 11 т.]. Т. 3 / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. – Київ : Наук. думка, 1972. – 744 с.
4. Статути Збройних Сил України [Текст] : зб. законів. – Київ, 2017.
5. Інструкція про порядок оцінки морально-психологічного стану особового складу в МО України та ЗС України [Текст] (введ. у дію наказом МОУ від 21.05.2013 р. № 335) : zakon.rada.gov.ua/go/z0915-13 зі змінами rada.gov.ua/go/z0029-16. – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2018 р.

УДК 355.433.4

Б. Д. Бородин

ПРОБЛЕМА ОЦЕНИВАНИЯ СПЛОЧЕННОСТИ ВОИНСКОГО ПОДРАЗДЕЛЕНИЯ

Рассмотрены проблемные аспекты оценивания сплоченности военнослужащих подразделения, которые характеризуют полноту и процедуру получения информации о межличностном взаимодействии в процессе службы.

Ключевые слова: морально-психологическое состояние, сплоченность военнослужащих, степень (уровень) сплоченности, источники персональной информации, полнота и достоверность информации, сферы межличностного взаимодействия, индекс групповой сплоченности.

UDC 355.433.4

B. D. Borodin

PROBLEM OF THE EVALUATION OF MILITARY ELEMENT COHESION

In modern conditions, the problem of cohesion of military collectives became particularly relevant. Traditional approaches to the unification of servicemen on the basis of "friendship and fraternity" proved to be ineffective. The events of recent years have shown the existence of fundamental contradictions in the thoughts, views and actions that led to the facts of betrayal and separatist actions. The formulation of a military oath for a certain part of the military and law-enforcement agencies has become a formality.

The purpose of the article is to analyze the problem aspects of assessing the unity of military personnel in National Guard of Ukraine military units in accordance with the main areas in which there is interaction between them and the conditions of unification as one of the factors of the morally-psychological state of military personnel and units.

The proposed option for assessing the cohesion of military units can be considered as one of the possible tools for periodic use by commanders (without special training) in the short term to obtain sufficiently objective information on changes in one of the essential processes of group dynamics and the existing problems in this area with purpose of timely and adequate response to them.

Practical aspects of military men's cohesion evaluation that characterize the fullness, authenticity and the procedure of obtaining information about the concerted action of military men during the duty tour are considered.

Keywords: moral and psychological condition, military men's cohesion, cohesion degree, sources of personal information, completeness and authenticity of information, fields of interpersonal interaction, identifier of group cohesion.

Бородин Борис Дмитриевич – викладач кафедри підготовки студентів за програмою підготовки офіцерів запасу Національної академії Національної гвардії України